

อันตามัน: ความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม การเมือง เรื่องความรู้ และความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ*

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ**
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “อันตามัน: นิเวศวิทยาพื้นบ้าน การเมืองเรื่องความรู้ และความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ” ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย โดย แผนงานความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

**ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (หน่วยวิจัยและบริการวิชาการด้านภูมิศาสตร์และการจัดการทรัพยากร) (Email: freeriver1@gmail.com)

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการอธิบาย “การเมืองเรื่องความรู้และความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ” ที่เป็นที่มาของความขัดแย้งเกี่ยวกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน จังหวัดกระบี่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ท้องถิ่นสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรมและสุขภาวะของชาวประมงพื้นบ้าน การนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับเนื้อหาที่บรรยายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของโรงไฟฟ้าถ่านหิน และรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการท่าเทียบเรือคลองรั้ว จังหวัดกระบี่ โดยใช้แนวคิดความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม และแนวคิดความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ เก็บข้อมูลระหว่างเดือนเมษายน 2557-เดือนกรกฎาคม 2559 ใน 8 ชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน จังหวัดกระบี่ ด้วยวิธีการทางมานุษยวิทยา การวิจัยแบบไทบ้าน และการวิจัยเอกสาร ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ประการแรก ชายฝั่งทะเลอันดามัน จังหวัดกระบี่ มีเมืองปากส้ายที่เป็นเมืองท่าที่สำคัญในการทำการค้าทางบกกับรัฐต่างๆ ในมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก และเป็นเส้นทางเจ้าพระยานครดำช้าง ก่อนที่จะพัฒนามาเป็นเมืองกระบี่ในปัจจุบัน ชุมชนปากส้ายและชุมชนอื่นๆ ในบริเวณนี้มีกลุ่มคนที่หลากหลาย แม้มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่มีระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน ขณะที่คนในชุมชนมีวิถีชีวิตและเศรษฐกิจขึ้นกับการประมงเป็นหลัก โดยชาวประมงพื้นบ้านมีความรู้ด้านนิเวศวิทยาที่ลึกซึ้ง มีโลกทัศน์ที่เคารพต่อธรรมชาติ

ประการที่สอง จากการนำข้อมูลดังกล่าวข้างต้นมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของโรงไฟฟ้าถ่านหิน และรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการท่าเทียบเรือคลองรั้ว จังหวัดกระบี่ ปรากฏว่ารายงาน EIA และ EHIA มีการลดทอนคุณค่าของพื้นที่ทั้งในเชิงนิเวศวิทยาและเศรษฐกิจ รวมทั้งลดทอนความสำคัญของอาชีพประมง

ข้อมูลในรายงานยังมีฐานมาจากความรู้แบบห้องทดลอง และนำไปสู่การลดทอนจำนวนคนที่จะได้รับผลกระทบ

ประการที่สาม ในประเด็นความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ รายงาน EHIA และ EIA ใช้นิยามสุขภาพแบบเก่า ทำให้ไม่เห็นสุขภาวะที่เป็นองค์รวมที่มีฐานมาจากการมีทรัพยากรที่สมบูรณ์

เพื่อให้เกิดความยุติธรรมจากการพัฒนา บทความนี้เสนอว่า การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการขนาดใหญ่ ต้องให้มีการทำรายงานคู่ขนานโดยการวิจัยที่มีฐานจากชุมชนและนำไปในกระบวนการตัดสินใจร่วมกับรายงาน EHIA และ EIA

คำสำคัญ: ความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม, การเมืองเรื่องความรู้, ความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ

The Andaman: Traditional Ecological Knowledge,
Politics of Knowledge, and Social Justice and Healthy
Society^{*}

Chainarong Sretthachau^{**}
Mahasarakham University

^{*}This research article is part of the research title “Andaman: Traditional Ecological Knowledge, Politics of Knowledge, and Social Justice and Healthy Society” Supported by Social Justice and Healthy Society Programe, Chulalongkorn University Social Research Institute and Thai Heath Promotion Foundation

^{**}Ph.D., Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University (Academic Service and Research Unit in Geography and Natural Resource Management)
(Email: freeriver1@gmail.com)

Abstract

This article explains the “politics of knowledge, and Social Justice and Healthy Society” as the cause of conflicts in two development schemes in the Andaman Coast, Krabi Province. The traditional ecological knowledge (TEK) and wellness of the local fishermen was explored, analyzed and compared with two reports: EHIA Krabi Coal Power Plant Project and EIA Klong Ruo Coal Pier. As the study concept, the traditional ecological knowledge (TEK) and social justice annex with the new definition of wellness were used to analyze the data, which had collected from 8 communities in the coastal areas of the Andaman, Krabi province, from April 2014 to July 2016, Using of ethnographic method, villager research methodology and documentary research, the findings revealed as following:

Firstly, as the coastal Andaman, Krabi, “Muang Pakasai” was an important ancient sea port with inland trading among different states in the Pacific and Indian Ocean. Moreover, it used to be a route of elephant trading among the noblemen before redeveloped as the current Krabi city. In social and cultural dimensions, Pakasai and other communities in this coastal area have gathered divers ethnics of their settlements. Nevertheless, all of those have been living altogether in their social relationship system, harmoniously. The main livelihood and economy of the community is fishery, and the local fishermen attain their ecological discernment in view of natural respect profoundly.

Secondly, the comparison analysis among the research conducted by villager research methodology and the two reports of EHIA and EIA –Krabi Coal Power Plant and Klong Ruo Coal Pier Projects found that both reports had devaluated the wetland, both in ecological and economical domain, as well as the significance of the fishery line. Because the knowledge content of the reports are based on laboratory knowledge, the outcome was led to diminish the number of people affected.

Thirdly, in view of social justice and healthy society, both EHIA and EIA Reports defined the ‘health’ with the out-of-date term. So, they could not represent the holistic healthy society which were based on ecological richness value.

To reach just society by development, that by large scale projects, the impact assessment research process required traditional based knowledge as well as formal EIA/EHIA study. Both knowledge are needed by decision making process.

Keywords: Traditional Ecological Knowledge, Politics of Knowledge, Social Justice and Healthy Society

บทนำ

ตลอดประวัติศาสตร์การพัฒนาของประเทศไทยสมัยใหม่ กล่าวได้ว่าความรู้ท้องถิ่นได้ถูกกีดกันและเบียดขับออกไปจากกระบวนการตัดสินใจ เพราะประเทศไทยให้ความสำคัญกับความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ โดยการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการขนาดใหญ่ใช้ความรู้ของบริษัทที่ปรึกษาในรูปของรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) และรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EHIA) แม้การทำรายงานมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลกระทบโดยใช้วิธีการอย่างรอบด้านและเป็นกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ทั้งรายงาน EIA และ EHIA กลับทำให้เกิดความขัดแย้งมากขึ้น และทำให้เกิดการชุมนุมประท้วงคัดค้านรายงาน EIA และ EHIA บ่อยครั้ง

กรณีล่าสุดก็คือ ความขัดแย้งที่จังหวัดกระบี่ ที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) มีแผนจะสร้างโรงไฟฟ้าที่ใช้ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิง มีกำลังการผลิตติดตั้ง 870 เมกกะวัตต์ ที่ตำบลปากส้าย อำเภอเหนือคลอง และการสร้างท่าเทียบเรือถ่านหินคลองรี้ว ตำบลตลิ่งชัน อำเภอเหนือคลอง (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2558) ทั้งสองกรณีได้ปรากฏว่า ชาวบ้านที่จะได้รับผลกระทบและองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมได้เรียกร้องต่อรัฐบาลให้มีการชะลอกระบวนการพิจารณารายงาน EHIA และ EIA ของทั้งสองโครงการ จนกระทั่งรัฐบาลได้มีการตั้งคณะกรรมการศึกษาการดำเนินโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน จ.กระบี่ ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 393/2558 หรือที่เรียกว่า “กรรมการไตรภาคี”

ความขัดแย้งกรณีรายงาน EHIA ของโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน และรายงาน EIA ของท่าเทียบเรือคลองรี้วได้ต่อย้ำให้เห็นถึงวิกฤตของความรู้ และทำให้เกิดคำถามว่าเหตุใดรายงาน EHIA และรายงาน EIA ที่ถือว่าเป็นความรู้ที่รัฐใช้ในการตัดสินใจจึงเป็นที่มาของความขัดแย้ง

เพื่อตอบคำถามดังกล่าว บทความนี้จะเสนอความรู้อีกชุดที่เป็นความรู้จากชุมชน ทั้งในประเด็น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สุขภาวะของชุมชน ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ และบทเรียนการพัฒนา จากนั้น จะนำความรู้ดังกล่าวมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับความรู้ในรายงาน EHIA และ EIA ซึ่งการเปรียบเทียบความรู้นี้จะชี้ให้เห็นถึงการเมืองเรื่องความรู้ที่อยู่เบื้องหลังและความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ

ทบทวนวรรณกรรม/แนวคิดทฤษฎี

ความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม (traditional ecological knowledge)

ความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรมเป็นประเด็นที่นักมานุษยวิทยาได้ให้ความสนใจศึกษามานาน ยศ สันตสมบัติ และคณะ (2547: 3) ระบุว่า ตั้งแต่ทศวรรษ 1950-1960 นักมานุษยวิทยาได้สนใจศึกษานิเวศวิทยาชาติพันธุ์ (ethno-ecology) โดยมีมุมมองที่ให้ความสำคัญกับสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเน้นการทำความเข้าใจวิถีคิด จักรวาลวิทยา และการจัดระบบการจำแนกแยกแยะธรรมชาติของมนุษย์แต่ละกลุ่ม การให้ความสำคัญกับมิติทางวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากร และการดำรงชีวิตของมนุษย์ภายในระบบนิเวศ การศึกษาในมุมมองนี้อาจจะมีชื่อแตกต่างกันไป เช่น วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnoscience) พฤกษศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnobotany) นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) ความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม (traditional ecological knowledge: TEK) แม้มีมุมมองและแนวคิดที่แตกต่างกันบ้าง แต่มีประเด็นที่เชื่อมโยงกัน นั่นก็คือความประทับใจของนักมานุษยวิทยาและนักวิทยาศาสตร์กลุ่มหนึ่งที่มีต่อความลุ่มลึกขององค์ความรู้พื้นบ้านของคนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะการจำแนกแยกแยะพืชและสิ่งมีชีวิต รวมทั้งสัมพันธ์ภาพของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น

ยศ สันตสมบัติ และคณะ (2547) ได้ใช้แนวทางวิจัยนี้เข้าวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพและระบบการจัดการทรัพยากรของกลุ่มชาติพันธุ์หลักๆ ในภาคเหนือตอนบน 9 กลุ่ม และได้นำเสนอข้อค้นพบโดยนำเสนอภาพรวมของระบบการจัดการทรัพยากรและมีมิติทางวัฒนธรรมของการจัดการทรัพยากรของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 9 กลุ่ม และยังได้จัดเก็บข้อมูลพืชในระบบฐานข้อมูลด้วย

นอกจากงานดังกล่าวแล้ว ในช่วงต้นทศวรรษ 2540 ที่เกิดวิกฤตความรู้เกี่ยวกับการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่ถูกผูกขาดโดยบริษัทที่ปรึกษาทางนักวิชาการ และนักพัฒนา ได้ร่วมกับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล ได้คิดค้นวิธีวิทยาในการวิจัยเกี่ยวกับความรู้ของชาวประมงพื้นบ้านที่ได้รับผลกระทบจากปากมูลขึ้น และเรียกว่า “งานวิจัยไทบ้าน” การวิจัยดังกล่าวใช้วิธีการทางมานุษยวิทยา และยังมีวิธีการเก็บข้อมูลโดยการทำแผนที่แม่น้ำ การบันทึกชนิดพันธุ์ปลา และพืชอาหารและสมุนไพร โดยใช้ความรู้ท้องถิ่นของชาวประมงพื้นบ้าน งานวิจัยไทบ้านได้เผยให้เห็นถึงความรู้ที่ลึกซึ้งของชาวประมงพื้นบ้านบริเวณปากมูลที่มีต่อระบบนิเวศแม่น้ำ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์ปลา พรรณพืช และความสำคัญของทรัพยากรเหล่านี้ที่มีต่อวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน ความรู้ท้องถิ่นในการทำเกษตรกรรมน้ำมูล อีกทั้งยังเผยให้เห็นระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการทรัพยากรในแม่น้ำของชุมชนที่มีความสลับซับซ้อนรวมทั้งโลกทัศน์ของชาวประมงพื้นบ้านที่มีต่อปลาและแม่น้ำ (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2545: บก.)

หลังจากนั้น วิธีการวิจัยดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ในหลายพื้นที่ โดยใช้ชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น วิจัยไทบ้าน วิจัยจาวบ้าน วิจัยปากเกอญอ เช่น งานวิจัยไทบ้านเรื่อง นิเวศวิทยาและประวัติศาสตร์ป่าบุงป่าทามลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ และรัฐพล พิทักษ์เทพสมบัติ, 2548: บก.) งานวิจัยเรื่องความรู้ท้องถิ่นเรื่องพันธุ์ปลาแม่น้ำโขง โดยคณะนักวิจัยจาวบ้านเชียงของ-เวียงแก่น (2549) การวิจัยในแนวนี้ยังได้ขยายไปยังประเทศต่างๆ ในลุ่มน้ำโขง เช่น งานวิจัยศาลาภูมิ (Sala Phoum Research) ในพื้นที่ชุ่มน้ำสติงเต็งที่มี

ความสำคัญระดับนานาชาติ ในประเทศกัมพูชา

ข้อค้นพบของการวิจัยแนวนี้นี้คือหลักฐานที่สำคัญเกี่ยวกับความรู้ท้องถิ่นที่อธิบายความเชื่อมโยงของระบบนิเวศ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม และมีฐานข้อมูลในการประเมินทรัพยากรในอนาคต ในมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การวิจัยในแนวนี้นี้ทำให้เกิดฐานในการเจรจาต่อรองที่สมดุลระหว่างชุมชนกับรัฐ (Sretthachau, 2006) และยังได้ช่วยสร้างพื้นที่แห่งความรู้ (space of knowledge) ให้ชาวประมงและเกษตรกรที่ด้อยอำนาจได้มีโอกาสแสดงความรู้ เพื่อแสวงหารูปแบบการจัดการทรัพยากรที่มีความยุติธรรมต่อชุมชนชายขอบที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา (สัณฐิตา กาญจนพันธุ์, 2554) กล่าวอีกนัยหนึ่ง การวิจัยไต่บ้านคือ “การเมืองของความรู้” ที่ทำให้คนด้อยอำนาจสามารถตอบโต้กับฝ่ายที่มีอำนาจที่อ้างความรู้แบบวิทยาศาสตร์มาสร้างความชอบธรรมให้กับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่

แม้ว่าการวิจัยไต่บ้านในช่วงแรกๆ จะมีแนวคิดทางสังคมศาสตร์อยู่เบื้องหลัง แต่การวิจัยแนวนี้นั้นในช่วงหลังๆ ได้เน้นไปที่ข้อมูลชนิดพันธุ์เป็นหลัก ทำให้งานวิจัยแนวนี้นี้มีจุดเด่นคือ ทำให้เห็นถึงความรู้ของชุมชนที่มีต่อระบบนิเวศ แต่มีจุดด้อยตรงที่ขาดการอธิบายอย่างเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวม และไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเมืองเรื่องความรู้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าการวิจัยแนวนี้นี้ควรนำแนวคิดทางสังคมศาสตร์เข้าช่วยอธิบาย และแนวคิดที่เหมาะสมก็คือ แนวคิดความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม ซึ่ง Berkes (1999) และสัณฐิตา กาญจนพันธุ์ (2554) ได้กล่าวถึงความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรมว่า แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

ระดับแรก ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่และชนิดพันธุ์ (land and species) รวมถึงดิน น้ำ อากาศ และภูมิทัศน์ต่างๆ ที่ชาวบ้านรู้จัก สามารถจำแนกและจัดระเบียบให้เป็นหมวดหมู่ได้

ระดับที่สอง ความรู้เกี่ยวกับการจัดการ (management) เป็นความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร รวมทั้งเทคนิควิธีการปฏิบัติและเครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งเกิดจากการสังเกตและทำความเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศ

ระดับที่สาม ความรู้เชิงสถาบัน (institutional) ซึ่งหมายถึง กฎกติกา หรือข้อตกลงที่สังคมนั้นใช้ในการกำกับดูแลการจัดการทรัพยากร

ระดับที่สี่ ความรู้เกี่ยวกับโลกทัศน์ (world view) หมายถึง การที่ผู้คนสังเกต และรับรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแล้วให้ความหมายต่อสิ่งแวดล้อมนั้น รวมถึงศาสนาจริยธรรม และความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันนิเวศ

ความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ

หลักการพื้นฐานของความยุติธรรม (justice) สำหรับโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมที่ยึดถือเป็นกระแสหลักมาหลายศตวรรษคือ แนวคิดแบบอรรถประโยชน์ที่เน้นประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นที่ตั้ง หลักการดังกล่าวนี้ John Rawls วิจัยค้นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรมอย่างมาก เพราะสามารถละเมิดคนส่วนน้อยถ้าจะนำไปสู่ความสุขโดยรวมของคนส่วนมาก หลักการแบบอรรถประโยชน์นี้จะไม่มีคนส่วนใหญ่ไปตลอด และหากว่าวันใด คนส่วนใหญ่ตกเป็นคนส่วนน้อย เขาก็ต้องกลายเป็นเครื่องเช่นสังเวย (scapegoat) ให้กับคนส่วนใหญ่ได้เช่นกัน (ศุภชัย ศุภผล, 2558)

Rawls (อ้างใน ศุภชัย ศุภผล, 2558: 55-56) ได้พยายามคิดค้นหลักการความเป็นธรรมอื่นแทนหลักการอรรถประโยชน์ที่เป็นกระแสหลัก โดยเสนอหลักการสำคัญ 2 หลักการคือ

หลักการแรก “หลักการแห่งเสรีภาพที่เท่าเทียมกันอย่างที่สุด” (the principle of greatest equal liberty) คือบุคคลแต่ละคนมีสิทธิเท่าเทียมกันตามอย่างระบอบทั้งมวลของเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่เท่าเทียมกันและกว้างขวางมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับระบบของเสรีภาพที่คล้ายคลึงกันสำหรับทุกคน

หลักการที่สอง เป็นกรณีการยกเว้นของหลักการแรก นั่นก็คือ ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมและเศรษฐกิจจะถูกนำไปใช้ก็ต่อเมื่อ (ก) เป็นไปเพื่อประโยชน์ที่มากที่สุดของคนที่ย่ำแย่เปรียบมากที่สุด (ข) การเข้าสู่หน้าที่และตำแหน่งต้องเปิดให้กับทุกคนภายใต้เงื่อนไขของความเสมอภาคทางโอกาสอย่างเที่ยงธรรม หลักการแรก Rawls เรียกว่า “หลักการแห่งความแตกต่าง” (the difference principle) หลักการที่สอง เรียกว่า “หลักการแห่งความเสมอภาคในโอกาส” (the principle of fair equality of opportunity) จากสองหลักการนี้ ศุภชัย ศุภผล ระบุว่าสามารถสรุปไปสู่แนวคิดทั่วไปของความยุติธรรม (general concept of justice) นั่นก็คือ ปัจจัยพื้นฐานทางสังคมทั้งหมด ได้แก่ เสรีภาพ โอกาส รายได้ ความร่ำรวย ตลอดจนสิ่งที่ก่อให้เกิดความเคารพตนเองจะถูกกระจายกันไปอย่างเท่าเทียมกัน แต่มีข้อยกเว้นว่า การกระจายความไม่เท่าเทียมกันจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เสียเปรียบในสังคมมากที่สุดเท่านั้น

บทความนี้ได้นำเสนอแนวคิดดังกล่าวมาผนวกกับนิยามความหมายของสุขภาพแบบใหม่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ที่อธิบายว่า สุขภาพไม่ใช่เพียงแต่ปราศจากโรคหรือความพิการเท่านั้น แต่สุขภาพ หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล และเรียกแนวคิดนี้ว่า แนวคิดความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาพ เพื่อใช้อธิบายในกรณีนี้

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เก็บข้อมูลระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ.2557 จนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2559 ใน 8 ชุมชนที่ตั้งบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน จังหวัดกระบี่ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ชุมชนปกาสัย-ทุ่งสาคร ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินมากที่สุด 2) ชุมชนแหลมหิน-คลองรั้ว ตำบลคลองรั้ว ชุมชนเกาะปู ชุมชนเกาะจำ ตำบลศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ที่จะได้รับผลกระทบจาก

โครงการสร้างท่าเทียบเรือคลองรั้วและเส้นทางการเดินเรือขนถ่ายถ่านหิน

3) ชุมชนทุ่งหยีเพ็ง ชุมชนหัวแหลม 3 ชุมชนสังก้าอู๋ และชุมชนเกาะปอ อำเภอกะลันตา ที่จะได้รับผลกระทบหากมีการนำพื้นที่อ่าวลันตาเป็นที่จอดเรือขนถ่ายถ่านหิน

ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (focus group) ระหว่างนักวิจัยมหาวิทยาลัย การสัมภาษณ์ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant interview) การวิจัยเอกสาร (documentary research) การสำรวจภาคสนาม และการส่งหลักฐานที่พบ เช่น เงินเหรียญสกุลต่างๆ ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาจีน มาลาโย และชวา แปลภาษาที่ปรากฏในเหรียญ

ด้านวิถีชีวิต เศรษฐกิจสังคม และสุขภาพ ใช้วิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม (participant observation) การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้านบทเรียนจากการพัฒนาใช้วิธีการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ขณะที่ข้อมูลเกี่ยวกับระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพได้ประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยไต้บ้านโดยมีชาวบ้าน 123 คน จาก 8 ชุมชน เข้าร่วมการวิจัยหรือที่เรียกว่านักวิจัยมหาวิทยาลัย และมีอาสาสมัครเป็นนักพัฒนาเอกชนและนิสิตนักศึกษาจำนวน 27 คน เป็นผู้ช่วยนักวิจัย ทำหน้าที่บันทึกข้อมูล ถ่ายภาพ และทำแผนที่ มีขั้นตอนดังนี้

1. การสนทนากลุ่มแต่ละชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลระบบนิเวศและชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ โดยเน้นชนิดพันธุ์ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ หรือที่ชาวบ้านรู้จัก
2. การสำรวจภาคสนามเพื่อทำแผนที่ระบบนิเวศและการประมง
3. นักวิจัยมหาวิทยาลัยเก็บตัวอย่างชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ และนำมาบันทึกภาพ
4. การสนทนากลุ่มเพื่อให้นักวิจัยมหาวิทยาลัยเลออธิบายความรู้ที่ละเอียดเกี่ยวกับชนิดพันธุ์ที่ได้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มครั้งแรกและจากการถ่ายภาพ

ได้แก่ ชื่อท้องถิ่น สถานภาพ พฤติกรรม ลักษณะ ระบบนิเวศที่พบ ช่วงเวลาพบ เครื่องมือที่ใช้จับ ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ประโยชน์ด้านการทำอาหาร หรือ ประโยชน์อื่นๆ

5. การจำแนกชื่อไทย ชื่อสามัญ และชื่อวิทยาศาสตร์ โดยนักอนุกรมวิธาน

ผลการศึกษา

ประวัติศาสตร์ สังคม วิถีชีวิต และเศรษฐกิจของชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามัน

การวิจัยเอกสารและการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์จากความทรงจำทางสังคมของคนในชุมชน และการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะหลักฐานทางการค้าที่มีเหรียญตราต่างๆ และการวิจัยเอกสาร พบว่าบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน จังหวัดกระบี่ มีเมืองปกาสัยที่มีอายุมากกว่า 200 ปี ขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช เมืองแห่งนี้เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจเห็นได้จากการตั้งด่านเก็บภาษีที่ปากคลองปกาสัย (อรวรรณ เจริญฤทธิ์, 2554) และยังเป็นเส้นทางเจ้าพระยานครดำช้าง ที่มีการตั้งเพนียดจับช้างและส่งไปขายยังอินเดียใต้ (ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา, 2546) บริเวณนี้ยังมีตลาดการค้าและท่าเรือที่มีการค้าทางบกกับทางทะเลโดยมีพ่อค้าทั้งจีนและมุสลิม การสำรวจภาคสนามพบเหรียญต่างประเทศ และถ้วยชาม บริเวณคลองท่าเรือ บ้านทุ่งสาคร ตำบลปกาสัย ทำให้ทราบว่าท่าเรือแห่งนี้มีการค้าขายกับต่างประเทศอย่างกว้างขวางมาไม่ต่ำกว่า 150 ปี ทั้งการค้ากับจีน ดินแดนอาณานิคมของสหราชอาณาจักรและฮอลันดา และรัฐอิสระ ในบริเวณมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก

ชาวบ้านระบุว่า แม้ว่าได้มีการย้ายเมืองไปตั้งที่ปากแม่น้ำกระบี่ แต่การค้ากับต่างประเทศโดยใช้ท่าเรือแห่งนี้ก็ยังคงต่อเนื่องมาจนถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ล่มสลายลงหลังจากเกิดโรคระบาด นอกจากนั้น ท่าเรือ

แห่งนี้เป็นพื้นที่ที่กลุ่มคนจีนอพยพเข้ามา ก่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานในเมืองกระบี่ และภูเก็ต

ในมิติวัฒนธรรม ชุมชนชายฝั่งทะเลแถบนี้ มีกลุ่มคนที่หลากหลายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย คนจีนหรือบาบา คนมุสลิม และคนไทยพุทธ โดยกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเป็นกลุ่มแรกๆ ที่ตั้งถิ่นฐาน โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เกาะจำ เกาะลันตา และเกาะปอ กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ยเชื่อว่าบรรพบุรุษอพยพมาจากมาเลเซีย สำหรับชาวมุสลิม อพยพมาจากพื้นที่ใกล้เคียงภาคใต้ของไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เกาะปู-เกาะจำ บ้านแหลมหิน และเกาะปอ

ส่วนชาวจีนมีทั้งจีนฮกเกี้ยนและไหหลำ หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณแม่ห้วน เอ่งฉ้วน (จิวเจือ) (2552) พบว่า คนจีนที่ปกาสัยมีประวัติศาสตร์การอพยพที่สัมพันธ์กับการเคลื่อนทัพของพระเจ้าตากสินมหาราชจากเมืองจันทบุรีมายังเมืองนครฯ และต่อมาเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ปกาสัย บางกลุ่มเข้ามาสัมปทานทำไม้และสัมปทานป่าโกงกางเพื่อเผาถ่าน การทำโป๊ะปลา ขณะที่บางกลุ่มอพยพมาจากป็นังมารับจ้างคนจีนด้วยกันเผาถ่าน

สำหรับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไทยพุทธที่ปกาสัยสัมพันธ์กับการเข้ามาตั้งเพนียดจับช้างไปขายต่างประเทศของเจ้าเมืองนคร และการหลบหนีการเกณฑ์คนของหัวเมืองต่างๆ ในภาคใต้ สำหรับชาวไทยพุทธที่เกาะจำ อพยพมาจากเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์เพื่อเป็นแรงงานรับจ้างคนจีนทำโป๊ะปลา

คนกลุ่มต่างๆ ที่อพยพเข้ามานี้ได้ตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชน แต่ละกลุ่มมีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง บางชุมชนมีกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์แตกต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “แขกกินได้ คนจีนกินไป เราก็กินมา” หมายถึงว่าเมื่อมีงานพิธีสำคัญของหมู่บ้าน ก็จะไปช่วยเหลือและร่วมงานโดยไม่มี การแบ่งแยกทางศาสนา เพียงแต่การทำอาหารจะมีการแยกครัวทำอาหาร

การสนทนากลุ่มชาวประมงพื้นบ้านพบว่า ทุกชุมชนมีวิธีการผลิตที่

ขึ้นกับการทำประมง โดยคนที่ไม่มีที่ดินจะทำการเกษตรควบคู่กับการประมง แต่การทำประมงก็ยังเป็นอาชีพหลักเนื่องจากการทำการเกษตรโดยเฉพาะสวนยางพารามีความเสี่ยงจากราคาและภูมิอากาศสูง ขณะที่คนที่ไม่มีที่ดินจะทำประมงอย่างเดียว

ชาวประมงพื้นบ้านทุกพื้นที่ทำประมงตลอดปีโดยใช้เครื่องมือพื้นบ้าน อาศัยความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ ชนิดพันธุ์ การขึ้น-ลงของน้ำ ฤดูกาล และการสังเกต ภูมิอากาศ เช่น สีของเมฆ พื้นที่ทำประมงคือ คลองต่างๆ ป่าชายเลน และชายฝั่งทะเลอันดามัน ในฤดูมรสุมที่มีเมฆกะพวนชุกชุม มีการทำประมงเมฆกะพวนในทะเลบริเวณช่องแหลมหิน อ่าวคลองรั้ว ทะเลระหว่างเกาะปู แหลมนาง คลองห้วย ไปจนถึงเกาะปันหยีและเกาะภูเก็ต

บริเวณอ่าวคลองรั้วและช่องแหลมหินยังมีชาวประมงพื้นบ้านจากจังหวัดสตูล ตรัง และนครศรีธรรมราช เข้ามาทำประมงด้วย จนกล่าวได้ว่าบริเวณนี้คือ “เมืองหลวงของการประมงพื้นบ้านแห่งอันดามัน”

คนที่พึ่งพาทรัพยากรบริเวณนี้ยังมี “คนดอน” ที่ตั้งชุมชนห่างไกลจากชายฝั่งทะเลและทำการเกษตรเป็นหลัก คนกลุ่มนี้ลงมาทำการประมงแบบง่ายๆ ทั้งบริเวณคลองต่างๆ อ่าวคลองรั้ว และช่องแหลมหิน การทำประมงของคนกลุ่มนี้มีทั้งเพื่อสันถนาการ การหาอาหาร และขาย

การประมงพื้นบ้านทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทั้งเศรษฐกิจเชิงศีลธรรมและเศรษฐกิจแบบตลาด

ระบบเศรษฐกิจเชิงศีลธรรม (moral economy) เป็นการทำประมงเพื่อการยังชีพและแบ่งปัน โดยทำประมงเพื่อมาเป็นอาหารและแจกจ่ายในหมู่เครือญาติหรือเพื่อนบ้าน การนำมาทำอาหารรับประทานร่วมกัน หรือแจกเครือญาติหรือเพื่อนบ้านที่เรียกว่า “บ้านถั่ว” และ “พลอยกัน” การแลกเปลี่ยนอาหารทะเลกับผลผลิตอย่างอื่นภายในชุมชน หรือขายในราคาต่ำกว่าท้องตลาด ระบบดังกล่าวจึงทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารภายในชุมชน นอกจากนั้น

ยังทำให้การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกลุ่มที่มีฐานการผลิตแตกต่างกัน เช่น ในช่วงงานสารทเดือนสิบของชาวไทยพุทธที่กลุ่มชาติพันธุ์อูรักลาโว้ยจะนำสินค้าและอาหารทะเลแห้งไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าอย่างอื่นกับชาวไทยพุทธที่ไม่ได้ทำประมง ที่กลุ่มชาติพันธุ์อูรักลาโว้ยเรียกว่า “ไปกินบุญ” และทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่เรียกว่า “เกลอบก-เกลอเล”

ส่วนระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเป็นการทำประมงเพื่อเป็นสินค้า โดยชาวประมงขายให้กับแพปลา เรขายในหมู่บ้าน วางขายตลาดนัด หรือขายตรงให้กับร้านอาหาร โรงแรม รีสอร์ท และบังกะโล ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านมีรายได้ เกิดการจ้างแรงงานในชุมชน ผู้หญิงมีงานทำจากการซ่อมเครื่องมือประมง และมีรายได้จากการขายอาหารในชุมชน ช่างต่อเรือหัวโทงและลูกจ้างมีงานทำ

สำหรับเส้นทางการสินค้า (chain of commodity) พบว่า อาหารทะเลบริเวณนี้ถูกส่งไปขายให้กับลูกค้าทั้งร้านอาหาร โรงแรม รีสอร์ท บังกะโล บนเกาะจำ เกาะลันตา อ่าวนาง เมืองกระบี่ ชุมชนในภาคใต้ กรุงเทพฯ และส่งออกไปต่างประเทศ เช่น แมงกะพรุนถูกส่งไปยังภาคกลางเพื่อแปรรูป และส่งไปขายต่างประเทศ ปลิงทะเลแห้งส่งออกไปยังมาเลเซีย อินโดนีเซีย จีน และสิงคโปร์ เส้นทางการค้านี้มีคนที่ได้ประโยชน์หลายกลุ่ม ทั้งเจ้าของแพปลา คนแปรรูปอาหาร ผู้ค้าเร่ ผู้ประกอบการร้านอาหารและการท่องเที่ยว และโรงงานแปรรูปอาหารทะเล

ความรู้ที่ลึกซึ้งด้านนิเวศวิทยาของชาวประมงพื้นบ้าน

การใช้แนวคิดความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรมและการประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยแบบไทบ้าน พบว่า ชายฝั่งทะเลอันดามัน จังหวัดกระบี่ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีระบบนิเวศลึกลับซับซ้อน แบ่งออกได้ดังนี้

บริเวณแรก พื้นที่ชุ่มน้ำคลองปกาสัย และปากช่องเภา-เกาะหม้อ บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์มากซึ่งเกิดจากคลอง 9 สายไหลลงมาบริเวณนี้ และการได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเล ในคลองมี ว่าง หาด กองหิน และหินปะการัง

ที่เป็นที่อยู่อาศัย หากิน และวางไข่ของสัตว์น้ำ และเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ตัวอ่อนก่อนที่จะไปเติบโตในทะเลนอก

บริเวณที่สอง คือ แหลมหิน และเกาะปู-เกาะจำ มีระบบนิเวศที่สำคัญคือ คลองย่านสะบ้า-คลองรั้ว อ่าวแหลมหิน หาดแหลมหิน-หาดยาว ช่องแหลมหิน ต่อเนื่องไปจนถึงบริเวณทิศตะวันตกของเกาะศรีบอยา และเกาะปู-เกาะจำ บริเวณนี้มีแหล่งปะการังที่สำคัญคือ บริเวณอ่าวแหลมหิน ช่องแหลมหิน หาดแหลมหิน หน้ารีสอร์ทศรีบอยา เกาะกา ตูไถ้นทางทิศเหนือของเกาะกา และรอบเกาะปู-เกาะจำ มีแหล่งหญ้าทะเลที่สำคัญ คือ ขอบอ่าวแหลมหิน ทางทิศใต้ของแหลมโต๊ะหล้า ขอบช่องแหลมหิน หน้าหาดแหลมหิน คลองเตาะ และหน้าหาดแหลมสนยาวไปจนถึงเกาะปู-เกาะจำ ขณะที่เกาะปู-เกาะจำ ทางด้านตะวันออกของเกาะมีป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ และมีแหล่งหญ้าทะเลที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของทะเลอันดามัน ทำให้มีสัตว์น้ำซุกซมตลอดปี ในต้นฤดูมรสุมยังมีสัตว์น้ำอพยพเข้ามาในช่องแหลมหินและอ่าวคลองรั้ว บริเวณนี้ยังเป็นถิ่นอาศัยของสัตว์หายาก คือ โลมา พะยูน เต่าทะเล และม้าน้ำ

บริเวณที่สาม คือ เกาะลันตา พบว่า บริเวณทุ่งหยีเพ็งมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ ชายทะเลถัดจากป่าชายเลนและปากคลองมีหาดกว้างใหญ่ มีระบบนิเวศย่อยคือ ตูไถ้น วัง วน และเป็นแหล่งหญ้าทะเลขนาดใหญ่ไปจนถึงเกาะปอด ทำให้เป็นที่อยู่อาศัย หากิน และวางไข่ของสัตว์น้ำ เป็นแหล่งหลบภัยของโลมา ในช่วงมีมรสุม และมีพะยูนที่อพยพระหว่างเกาะลันตากับเกาะปู-เกาะจำ เกาะศรีบอยา และช่องแหลมหิน เข้ามาหากิน

ตอนปลายเกาะลันตา มีระบบนิเวศที่เป็นหาดทรายและหาดหิน บริเวณเกาะปอดมีปะการังรอบเกาะ พื้นทะเลบริเวณนี้เป็นหลุมสลักกับแนวปะการังและหิน มีหาดใต้น้ำเรียกว่า “ลานกุ้ง” ทอดตัวยาวจากหัวเกาะหม้อทางใต้สุดของเกาะลันตาไปจนถึงเกาะตะละเบ็ง บริเวณนี้จึงมีสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ ชาวประมงเคยพบสัตว์น้ำที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ เช่น โลมาหนู พะยูน และม้าน้ำ ฉลามวาฬ

การเก็บข้อมูลชนิดพันธุ์ในบริเวณทั้งสามพื้นที่ พบปลา 191 ชนิด หอย 86 ชนิด ปู 28 ชนิด หมึก 7 ชนิด กุ้ง 22 ชนิด สัตว์น้ำดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่เป็นอาหารและสัตว์เศรษฐกิจ ชาวประมงพื้นบ้านยังระบุน้ำบริเวณนี้มีสัตว์อนุรักษ์ 26 ชนิด สัตว์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่รัฐจัดให้เป็นสัตว์อนุรักษ์ และเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านด้วย ขณะที่ชาวบ้านจัดให้สัตว์บางชนิด เช่น หอยทากทะเล เป็นตัวชี้วัดคุณภาพของระบบนิเวศของทะเล

การศึกษานี้พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านมีโลกทัศน์ที่เคารพต่อธรรมชาติ เช่น ชาวมุสลิมบ้านทุ่งหยีเพ็งมีประเพณี “นุรีในเรือ” เป็นการทำบุญเรือใหม่ และขอพรเพื่อให้เจอสิ่งที่ดี ไม่ให้เจอพายุรุมสุม และคลื่นลมตอนออกเรือ กลุ่มชาติพันธุ์อูรักลาโว้ยมีพิธี “ปูย่าเล ปูย่าลาโว้ย” ซึ่งคล้ายคลึงกันกับพิธี “นุรีในเรือ” และยังมีโลกทัศน์ที่ว่าทุกสิ่งมีสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นเจ้าของ

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่าชาวประมงพื้นบ้านมีความรู้ด้านระบบนิเวศทั้งในเรื่องของพื้นที่และชนิดพันธุ์ที่ลึกซึ้ง (intimate knowledge) และยังมีโลกทัศน์ที่เคารพต่อธรรมชาติที่เป็นวิถีของชาวประมงพื้นบ้าน

ขณะที่ในประเด็นความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ การศึกษาพบว่า ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านมีสุขภาวะที่ดี โดยมีสุขภาพทางกายที่ดีจากการมีความมั่นคงทางอาหาร เศรษฐกิจที่มีศีลธรรม และการมีธรรมชาติที่สมบูรณ์ มีสุขภาวะทางจิตใจที่ดี คือ มีความสุขในดำเนินวิถีชีวิตแบบชาวประมงพื้นบ้าน มีสุขภาวะทางสังคมที่ดี คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม และมีสุขภาวะทางปัญญาที่ดี คือ การมีความรู้ต่อระบบนิเวศและนำมาใช้ในการดำรงชีวิตอย่างสมดุล การมีโลกทัศน์ที่เคารพธรรมชาติ

บทเรียนจากการพัฒนา

หัวข้อนี้ เป็นการอธิบายประสบการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาจากมุมมองของชุมชน เนื่องจากบริเวณนี้เคยมีโรงไฟฟ้าที่ใช้ถ่านหิน และทำเทียบเรือน้ำมัน

เตา โดยโรงไฟฟ้าถ่านหินดินเครื่องเมื่อ พ.ศ.2507 มีกำลังการผลิตติดตั้ง 20 เมกกะวัตต์ ก่อนเพิ่มเป็น 60 เมกกะวัตต์ จนกระทั่งถึง พ.ศ.2538 จึงยกเลิกการใช้ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิง และหันมาใช้น้ำมันเตาแทน ส่วนท่าเทียบเรือบ้านคลองรั้ว เป็นท่าเทียบเรือน้ำมันเตาให้กับโรงไฟฟ้าดังกล่าว

ชาวบ้านในเขตตำบลปกาสัย ระบุว่า ช่วงที่มีการใช้ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิง มีซีไถ่ถ่านหินฟุ้งกระจาย โดยเฉพาะบ้านทุ่งสาคร ได้รับผลกระทบมากที่สุด เนื่องจากอยู่ใต้ลม ซีไถ่ถ่านหินได้ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากล้มป่วยด้วยโรคทางเดินหายใจ โดยเฉพาะเด็กๆ ที่เป็นโรคหอบหืด

ชาวบ้านระบุว่า ในช่วงแรกๆ บางคนคิดว่าซีไถ่ถ่านหินเป็นปุ๋ย จึงนำเอาซีไถ่ถ่านหินที่พัดพามากับลมและฝนซึ่งสะสมอยู่ในโอ่งน้ำ ไปใส่พืชผัก ต่อมาเมื่อสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะเด็กมีอาการเจ็บป่วย จึงค้นหาข้อมูล และรู้ว่าซีไถ่ถ่านหินที่นำมาใช้เป็นปุ๋ยมีโลหะหนักและสารพิษ ดังนั้นกล่าวได้ว่าในระยะแรกชาวบ้านมีการตระหนักถึงผลกระทบจากถ่านหินน้อยมาก โดยเฉพาะในกรณีของการรักษาพยาบาลที่แพทย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุของอาการเจ็บป่วยได้ จนกระทั่งมีการแจ้งจากชาวบ้านว่ามีอาการแพ้จากการปนเปื้อนของสารพิษในน้ำ

ในช่วงที่มีการผลิตไฟฟ้าด้วยถ่านหิน ยังทำให้ชาวบ้านไม่สามารถใช้น้ำฝนอุปโภคบริโภคได้ หากนำไปอาบจะเกิดอาการปวดแสบปวดร้อนและคัน แม้ต่อมาโรงไฟฟ้าเลิกใช้ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิงและหันมาใช้น้ำมันเตาแทน แต่ผลกระทบก็ยังคงต่อเนื่องมาอีกนับสิบปี ชาวบ้านระบุว่า เด็กบางคนที่เคยแพ้น้ำฝนและตอนนี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็ยังกลัวฝน นอกจากนี้ ยังได้มีการนำซีไถ่มากองข้างคลองปกาสัย ทำให้ซีไถ่ถ่านหินถูกชะล้างลงน้ำ ชาวบ้านระบุว่า ช่วงนั้นสัตว์น้ำบางชนิดไม่สามารถนำไปปรุงอาหารได้ เช่น หอยหวาน หากนำมาต้มจะมีน้ำสีดำ ขณะที่ปูดำ หากนำไปต้ม มันปูจะเป็นสีเขียวคล้ำ จากปกติสีเหลืองอมแดง

ในช่วงที่ผลิตไฟฟ้าด้วยถ่านหินได้ทำให้ไบบางพาราที่ร่วงเหมือนผลัดใบ ผิดปกติถึง 2 ครั้ง ทำให้ไม่สามารถกรีดยางได้ ยางพาราบางต้นยืนต้นตาย และไม่สามารถเพาะกล้ายางได้เพราะมีเชื้อถ่านหินมาเกาะใบตอนกลางคืน หากฝนตก จะทำให้ใบกลายเป็นไหม้และร่วงหล่น บางต้นแห้งตาย หลังจากเปลี่ยนมาเป็นน้ำมัน ไบบางพาราร่วงผิดปกติธรรมชาติน้อยลง แต่ไบบางพารายังร่วงผิดปกติ 1 ครั้ง ในช่วงดังกล่าว ส่วนชาวบ้านสวนปาล์มระบุว่า ช่วงที่โรงไฟฟ้าใช้ ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิง ปาล์มน้ำมันให้ผลผลิตน้อย คาดว่าเกิดจากกรดถ่านหินที่ส่งกระทบต่อดอกปาล์ม แต่หลังจากเลิกใช้ถ่านหิน ผลผลิตปาล์มก็ได้เพิ่มมากขึ้น

ขณะที่ชาวบ้านแหลมหิน-คลองรั้ว ที่มีท่าเทียบเรือขนถ่ายน้ำมันเตา และใช้ช่องแหลมหินเป็นเส้นทางเดินเรือน้ำมันเตาขนาด 3,000 ตัน มาขึ้นที่ท่าเรือแห่งนี้เพื่อขนส่งไปยังโรงไฟฟ้า ระบุว่าการเล่นเรือน้ำมันเตาในช่องแหลมหิน ทำให้ความหลากหลายและจำนวนของสัตว์น้ำในทะเลลดปริมาณลงอย่างมาก เช่น หากเรือน้ำมันเตาวิ่งจะทำให้กุ้งหายไป กว่ากุ้งจะกลับก็ต้องรอประมาณ 3 วัน อีกทั้งไม่สามารถทำประมงแมงกะพรุนได้ ทำให้ชาวประมงต้องไปหากินไกลออกไป ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้น การเดินเรือน้ำมันเตา ยังทำให้เกิดน้ำขุ่นข้น และปะการังบริเวณห้องร่องแหลมหินถูกใบพัดเรือลอยขึ้นมาและติดอวนของชาวประมง และใบพัดยังทำให้เครื่องมือประมงเสียหาย จนบางครั้งนำไปสู่การเผชิญหน้าระหว่างชาวประมงพื้นบ้านกับเรือน้ำมันเตา ขณะที่การทอดสมอเรือน้ำมันส่งผลกระทบต่อปะการัง และทำลายไซอิ๋วของชาวประมงพื้นบ้าน

ประสบการณ์จากชาวบ้านได้สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาบริเวณนี้ที่ผ่านมามีต้นแบบแนวคิดแบบอรรถประโยชน์ที่เน้นประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ เป็นที่ตั้ง ขณะที่ชาวบ้านต้องแบกรับผลกระทบ

การเมืองเรื่องความรู้ และความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาพ

หัวข้อนี้เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นกับข้อมูลในรายงาน EHIA โรงไฟฟ้าถ่านหินกระบี่ (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย,

2557ก) และรายงาน EIA ทำเทียบเรือคลองรั้ว (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2557ข) เพื่อให้เห็นถึง การเมืองเรื่องความรู้ และความเป็นธรรมทางสังคม ด้านสุขภาวะ พบประเด็นสำคัญดังนี้

ด้านนิเวศวิทยา รายงาน EHIA (หน้า 3-105 ถึง 3-129) และรายงาน EIA (หน้า 3-184 ถึง 3-258) ได้ใช้วิธีการทบทวนข้อมูลทุติยภูมิและการสำรวจภาคสนาม ไม่ได้ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของชนิดพันธุ์ปลา ปู กุ้ง หอย หมึก และสัตว์เศรษฐกิจอื่นๆ

ในกรณีห้วยทะเลและปะการังในรายงาน EIA มีข้อมูลห้วยทะเลและปะการังต่ำกว่าความเป็นจริงเมื่อเทียบกับข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลของชุมชน ทั้งที่แหล่งห้วยทะเลและปะการังอยู่ใกล้ที่ตั้งท่าเทียบเรือและเส้นทางเดินเรือขนถ่านหิน อีกทั้งไม่ได้คำนวณพื้นที่ของห้วยทะเลในพื้นที่ศึกษา ไม่ได้กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งปะการังบริเวณแหลมหินในฐานะเป็นแหล่งทำประมงของชาวบ้าน

ในประเด็นของการประมง รายงาน EHIA (หน้า 3-150) ที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ได้ระบุผลการศึกษาโดยเลือกใช้คำอธิบายที่ทำให้การทำประมงแทบไม่มีความหมาย เช่น ระบุว่า การทำประมงไม่ได้เป็นอาชีพหลัก และเป็นงานอดิเรก อีกทั้งขัดแย้งกันเองกับรายงาน EHIA ฉบับเดียวกันในหัวข้อนิเวศวิทยาทางน้ำ ที่พบว่ากลุ่มชาวประมงประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำอย่างเป็นล่ำเป็นสัน โดยเฉพาะบริเวณสะพานข้างไปจนถึงปากคลองปากสัยบริเวณบ้านแหลมกรวด

ส่วนรายงาน EIA ไม่ได้อธิบายให้เห็นถึงการทำประมงบริเวณคลองย่านสะบ้า-คลองรั้ว ช่องแหลมหินและบริเวณโดยรอบ

ด้านเกษตรกรรม รายงาน EHIA (หน้า 3-163) ได้สัมภาษณ์เกษตรกรชาวสวนปาล์ม ระบุว่า ผลผลิตตกต่ำเนื่องจากเขม่าควันมาเกาะที่ดอกปาล์ม และเกษตรกรชาวสวนยางระบุว่า น้ำยางออกน้อยและใบบางพาราร่วง เกิดจาก

เขม่าควันมาเกาะใบยางพาราและทำให้ใบร่วง แต่ไม่ได้ระบุที่มาของเขม่าควัน

ในประเด็นเศรษฐกิจ-สังคม และวิถีชีวิต รายงาน EHIA (หน้า 3-190) และ EIA (หน้า 3-303 ถึง 3-377) ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ และใช้แบบสอบถามผู้นำชุมชนโดยเน้นไปที่กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนสถาน ผู้แทนสถานศึกษา ผู้แทนราชการ และกลุ่มครัวเรือน ไม่ได้อธิบายให้เห็นถึงความเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานที่มีกลุ่มคนหลากหลาย และความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่ม วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่พึ่งพาการประมงเป็นหลัก และไม่ได้อธิบายให้เห็นถึงความรู้และโลกทัศน์ของคนในชุมชนที่มีต่อธรรมชาติ และไม่ได้ศึกษากระบวนการเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องจากการประมงทั้งระบบ เศรษฐกิจเชิงศีลธรรม และระบบเศรษฐกิจแบบตลาด

รายงาน EHIA (หน้า3-260 ถึง 3-263) ได้ศึกษาประวัติศาสตร์และแหล่งโบราณคดีด้วยการสำรวจภาคสนามโดยใช้วิธีสอบถามข้อมูลจากผู้นำชุมชนและราษฎรในพื้นที่ศึกษา ระบุว่าไม่พบแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี

นอกจากนั้น การกำหนดขอบเขตศึกษาในประเด็นเศรษฐกิจ-สังคมของรายงาน EIA ทำเทียบเรือ ได้ใช้วิธีการขีดเส้นเป็นวงกลมบนพื้นที่และศึกษาคนเฉพาะในวงกลม

ในประเด็นของสุขภาพ รายงาน EHIA (หน้า 3-223 ถึง 3-249) และ EIA (หน้า 3-378 ถึง 3-390) ได้อ้างอิงข้อมูลทุติยภูมิจากสถานพยาบาลในพื้นที่ โดยเน้นข้อมูลทรัพยากรสาธารณสุขและการเจ็บป่วยเป็นหลัก และพบว่า การเจ็บป่วยของชาวบ้านอันดับต้นๆ คือ โรคทางเดินหายใจ

เมื่อนำข้อมูลที่ได้ศึกษาจากชุมชนที่กล่าวมาแล้วเปรียบเทียบกับข้อมูลใน EHIA และ EIA สามารถสรุปได้ดังตาราง

ประเด็น	ผลการศึกษาใน EHIA และ EIA	ผลการศึกษางานวิจัย อันดามัน: นิเวศวิทยาพื้นบ้าน การเมืองเรื่อง ความรู้ และความเป็นธรรมทาง สังคมด้านสุขภาพ
ระบบนิเวศ	<p>- รายงาน EHIA และ EIA เน้นที่ แปลงก่ตอนและสัตว์หน้าดิน ไม่ได้ ศึกษาหลากหลายทางชีวภาพของ ชนิดพันธุ์ปลา ปู กุ้ง หอย หมึก และ สัตว์เศรษฐกิจอื่นๆ</p> <p>- รายงาน EIA มีข้อมูลหญ้าทะเลและ ปะการังต่ำกว่าความเป็นจริงเมื่อ เทียบกับข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลของ งานวิจัยนี้ อีกทั้งไม่ได้คำนวณพื้นที่ ของหญ้าทะเลในพื้นที่ศึกษา ไม่ได้ กล่าวถึงความสำคัญของแหล่ง ปะการังบริเวณแหลมหินในฐานะเป็น แหล่งทำประมงของชาวบ้าน</p>	<p>- พบปลา 191 ชนิด หอย 86 ชนิด ปู 28 ชนิด หมึก 7 ชนิด กุ้ง 22 ชนิด ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่เป็นอาหาร และสัตว์เศรษฐกิจ</p> <p>- แหล่งหญ้าทะเลและปะการังอยู่ ใกล้ที่ตั้งท่าเทียบเรือและเส้นทาง เดินเรือขนถ่านหิน แหล่งหญ้าทะเล และปะการังเป็นแหล่งประมงที่ สำคัญของชาวบ้าน</p>
การประมง	<p>- รายงาน EHIA ระบุว่า การทำ ประมงไม่ได้เป็นอาชีพหลัก และทำ เป็นงานอดิเรก ซึ่งขัดแย้งกันเองกับ รายงาน EHIA ฉบับเดียวกันในหัวข้อ นิเวศวิทยาทางน้ำ ที่ระบุว่ากลุ่ม ชาวประมงประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำ อย่างเป็นลำเป็นสัน โดยเฉพาะบริเวณ สะพานข้างไปจนถึง ปากคลอง ปากสัยบริเวณบ้านแหลมกรวด</p> <p>- รายงาน EIA ไม่ได้อธิบายให้เห็นถึง การทำประมงบริเวณคลองย่านสะบ้า- คลองรั้ว ช่องแหลมหินและบริเวณ โดยรอบ</p>	<p>- ชาวบ้านประกอบอาชีพประมง ควบคู่กับการเกษตร สำหรับคนที่ไม่ มีที่ดินทำกินประกอบอาชีพประมง เป็นหลัก และมีการทำประมงที่ หลากหลายทั้งการตกปลา ด่าปลา ไล่กุ้ง ด่าหอย ลอบปูดำ ดักเคย ไม่ได้ทำประมงประปราย</p> <p>- บริเวณคลองย่านสะบ้า-คลองรั้ว ช่องแหลมหินและบริเวณโดยรอบ เป็น “เมืองหลวงของการทำประมง พื้นบ้านแห่งอันดามัน”</p>

ประเด็น	ผลการศึกษาใน EHIA และ EIA	ผลการศึกษางานวิจัย อันดามัน: นิเวศวิทยาพื้นบ้าน การเมืองเรื่องความรู้ และความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาพ
เกษตรกรรม	รายงาน EHIA ระบุว่า ผลผลิตตกต่ำเนื่องจากเขม่าควันมาเกาะที่ดอกปาล์ม และเกษตรกรชาวสวนยางระบุว่า น้ำยางออกน้อยและใบยางพาราร่วง เกิดจากเขม่าควันมาเกาะใบยางพาราและทำให้ใบร่วง แต่ไม่ได้ระบุที่มาของเขม่าควัน	ปัญหาดังกล่าวเกิดในช่วงที่โรงไฟฟ้าถ่านหินโรงเก่าเดินเครื่อง แต่หลังจากยกเลิกการเดินเครื่อง พบว่าผลผลิตปาล์มเพิ่มขึ้น ขณะที่ยางพารายังเกิดใบร่วงนอกฤดู แต่ลดลงจากปีละ 2 ครั้ง เหลือเพียง 1 ครั้ง ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่อื่น
เศรษฐกิจ-สังคมและวิถีชีวิต	ไม่ได้อธิบายให้เห็นถึงความเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานที่มีกลุ่มคนหลากหลาย และความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่พึ่งพาการประมงเป็นหลัก และไม่ได้อธิบายให้เห็นถึงความรู้และโลกทัศน์ของคนในชุมชนที่มีต่อธรรมชาติ และไม่ได้ศึกษากระบวนการเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องจากการประมง	ชุมชนบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันมีประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานที่มีกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวจ มาลายู จีน และคนท้องถิ่นที่มีทั้งไทยพุทธและมุสลิม คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาการประมงเป็นหลัก มีโลกทัศน์ที่เคารพต่อธรรมชาติ ขณะที่เศรษฐกิจของชุมชนขึ้นกับการประมง มีทั้งเศรษฐกิจเชิงศีลธรรมและเศรษฐกิจแบบตลาด
ประวัติศาสตร์และแหล่งโบราณคดี	รายงาน EHIA ระบุว่าไม่พบแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี	ใกล้ที่ตั้งโรงไฟฟ้าถ่านหินมีเมืองปกาสัยที่เก่าแก่มากกว่า 200 ปี เป็นเส้นทางเจ้าพระยานครคำซ่างและยังเคยเป็นท่าเรือที่ทำการค้าระหว่างประเทศ
สุขภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - เน้นข้อมูลทรัพยากรสาธารณสุขและการเจ็บป่วย - ไม่ได้อธิบายให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของการเจ็บป่วยโดยเฉพาะโรค 	<ul style="list-style-type: none"> - อธิบายให้เห็นถึงการมีสุขภาพที่ดีทั้ง 4 ด้าน ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการมีทรัพยากร - อธิบายการเจ็บป่วยที่เชื่อมโยงกับ

ประเด็น	ผลการศึกษาใน EHIA และ EIA	ผลการศึกษางานวิจัย อันดามัน: นิเวศวิทยาพื้นบ้าน การเมืองเรื่องความรู้ และความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาพ
	ทางเดินหายใจกับปัญหาการพัฒนาที่ผ่านมา	โรงไฟฟ้าถ่านหินโรงเก่า

จากตารางเห็นได้ว่า รายงาน EHIA และ EIA ไม่ได้ศึกษาข้อมูลที่สำคัญที่สุดคือความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของชาวประมงพื้นบ้าน ในส่วนของระบบนิเวศ รายงาน EIA ยังมีการประเมินทรัพยากรหญ้าทะเลและปะการังที่ต่ำกว่าข้อมูลจากชุมชน ขณะที่ข้อมูลด้านการประมง รายงานทั้งสองฉบับแทบจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับคุณค่าของพื้นที่ที่มีต่อการประมง อีกทั้งรายงาน EHIA ยังได้ใช้ค่าที่ทำให้การทำประมงในพื้นที่แทบไม่มีความหลาย ขณะที่ชาวประมงพื้นบ้านระบุว่า การประมงคืออาชีพหลัก และบริเวณที่มีโครงการทำเทียบเรือถ่านหินยังเป็นแหล่งการทำประมงที่สำคัญจนกล่าวได้ว่า “เป็นเมืองหลวงของการประมงพื้นบ้านแห่งอันดามัน”

นอกจากนั้น ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โบราณคดีใน EHIA ระบุว่า ไม่พบแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญ ขณะที่ข้อมูลจากชุมชนได้ชี้ให้เห็นว่า มีเมืองปากสาสัยที่เป็นเมืองโบราณและเป็นเมืองท่าที่สำคัญสำหรับการค้าทางบกและทางทะเล ข้อมูลที่แตกต่างนี้ ไม่ได้มาจากวิธีการศึกษา เพราะทั้งรายงาน EHIA และงานวิจัยที่เน้นข้อมูลจากชุมชนได้ใช้วิธีการสอบถามคนในชุมชนเช่นกัน

ที่สำคัญอีกประการ การศึกษา EHIA และ EIA ใช้วิธีการกำหนดพื้นที่โดยการขีดเส้นวงกลม ซึ่งไม่สอดคล้องกับการที่พื้นที่เป็นทรัพยากรส่วนรวม (common property) ที่มีคนจากนอกวงกลมจำนวนมากเข้ามาใช้ประโยชน์ โดยการทำประมง ทำให้มีการลดทอนจำนวนคนที่จะได้รับผลกระทบไปโดยปริยาย

การเปรียบเทียบนี้ จึงชี้ให้เห็นว่า รายงาน EHIA และ EIA มีการลดทอนคุณค่า (de-value) ของพื้นที่ทั้งในเชิงนิเวศวิทยาและเศรษฐกิจ รวมทั้งลดทอนความสำคัญของอาชีพประมง ขณะที่วิธีในการหาความรู้เป็นวิธีการหาความรู้แบบห้องทดลอง (laboratory knowledge) โดยการขีดเส้นพื้นที่การศึกษาเป็นวงกลม

ขณะที่ประเด็นความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาพะ เห็นได้ว่า รายงาน EHIA และ EIA ได้ใช้นิยามสุขภาพะแบบเก่าที่เน้นทรัพยากรทางสาธารณสุขและการเจ็บป่วย ไม่ได้มองสุขภาพะแบบองค์รวมทั้ง 4 ด้านของชุมชน ซึ่งสัมพันธ์กับการมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์และชาวประมงพื้นบ้านสามารถเข้าถึงได้

ขณะที่หากเปรียบเทียบกับบทเรียนการพัฒนาที่กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ ยิ่งเห็นชัดว่า รายงาน EHIA และ EIA ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาพะ เพราะรายงานไม่ได้อธิบายถึงสาเหตุการเจ็บป่วยจากโรคทางเดินหายใจซึ่งเป็นโรคที่คนในพื้นที่ศึกษาป่วยเป็นอันดับต้นๆ รายงานดังกล่าวตกอยู่ภายใต้แนวคิดแบบอรรถประโยชน์ชนนิยมที่เน้นประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นที่ตั้ง แต่ละเมิดคนส่วนน้อย

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

ประการแรก การวิจัยนี้ร่วมกับชุมชนได้นำแนวคิดความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรมและการวิจัยแบบไต่บ้านได้เผยให้เห็นว่า ชาวประมงพื้นบ้านมีความรู้ด้านนิเวศวิทยาที่ลึกซึ้ง ทั้งระบบนิเวศทางกายภาพและความหลากหลายทางชีวภาพของชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ และยังเผยให้เห็นว่าชาวประมงพื้นบ้านมีโลกทัศน์ที่เคารพต่อธรรมชาติและโลกทัศน์นี้ได้แฝงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน

ผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น จึงชี้ให้เห็นว่า แนวคิดความรู้ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม และวิธีการวิจัยไต่บ้าน รวมทั้งวิธีการเก็บข้อมูลทางมานุษยวิทยา สามารถนำมาศึกษานิเวศวิทยาและความหลากหลายทางชีวภาพ

ได้เป็นอย่างดี

ประการที่สอง การเปรียบเทียบผลการศึกษาระหว่างงานวิจัยร่วมกับชุมชนกับรายงาน EHIA และ EIA ได้เผยให้เห็นการเมืองของความรู้ที่แฝงอยู่ในการจัดทำรายงานที่รัฐนำมาใช้ในการตัดสินใจ เพราะรายงาน EHIA และ EIA ได้ลดทอนคุณค่าของระบบนิเวศและทรัพยากร รวมทั้งวิธีการศึกษาที่ทำให้ลดจำนวนผู้ได้รับผลกระทบ การทำให้รายงาน EHIA และ EIA ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อมีข้อมูลทางวิชาการอย่างรอบด้านเพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจและเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้กลายมาเป็นที่มาของความขัดแย้ง

ประการที่สาม ในประเด็นความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะ รายงาน EHIA และ EIA ใช้นิยามสุขภาพแบบเก่า โดยเน้นทรัพยากรทางด้านสาธารณสุข ขณะที่งานวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าสุขภาพที่เป็นองค์รวมมีฐานมาจากการมีทรัพยากรที่สมบูรณ์ ขณะที่การพัฒนาที่ผ่านมาตั้งอยู่บนความยุติธรรมแบบอรรถประโยชน์นิยมเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ แต่ชุมชนต้องแบกรับผลกระทบ ดังนั้น แนวคิดสุขภาพแบบใหม่ผนวกกับแนวคิดความยุติธรรมของ Rawls มีประโยชน์ในการทำให้เกิดความความเข้าใจความเป็นธรรมทางสังคมด้านสุขภาวะจากพัฒนาได้เป็นอย่างดี

บทความนี้เสนอว่า การดำเนินโครงการขนาดใหญ่ควรให้ชุมชนจัดทำรายงานคู่ขนานกับรายงาน EHIA และรายงาน EIA และนำมาประชาพิจารณ์ ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนอย่างแท้จริง และทำให้สังคมก้าวข้ามพ้น “วิกฤตของความรู้” ที่เป็นปัญหามานานหลายทศวรรษ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2557ก). รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สำหรับโครงการหรือกิจการที่อาจเกิดก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรและสุขภาพ (ฉบับหลัก) ชื่อโครงการ: โครงการโรงไฟฟ้ากระบี่ (ส่วนขยายครั้งที่ 1). จัดเตรียมโดย บริษัท แอร์เซฟ โดยความร่วมมือจากภาควิชาวิทยาศาสตร์สังคมและสิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์เซร็อนมหาวิทยาลัยมหิดล และศูนย์วิทยบริการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จังหวัดกระบี่.
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2557ข). รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (รายงานหลัก) โครงการท่าเทียบเรือบ้านคลองรั้ว. จัดเตรียมโดย บริษัท ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริง แอนด์ แมเนจเมนท์.
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2558). โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินเทคโนโลยีสะอาดและท่าเทียบเรือบ้านคลองรั้ว จ.กระบี่. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: ฝ่ายสื่อสารองค์กร การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- คณะนักวิจัยจาวบ้าน เชียงของ-เวียงแก่น. (2549). ความรู้ท้องถิ่นเรื่องพันธุ์ปลาแม่น้ำโขง. เชียงใหม่: วนิดา เพรส.
- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. (2545). แม่ขุน การกลับมาของคนหาปลา. เชียงใหม่: เครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทย. (บก.)
- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ และรัฐพล พิทักษ์เทพสมบัติ. (2548). นิเวศวิทยาและประวัติศาสตร์ป่าบุ่งป่าทามลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง. เชียงใหม่: วนิดา เพรส. (บก.)

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2546). **เรื่อง ประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป/พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

ยศ สันตสมบัติ และคณะ. (2547). **นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพ และสิทธิชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: วิถีน ดิไซน์.

ศุภชัย ศุภผล. (2558). **จอห์น รอลส์: ว่าด้วยทฤษฎีความยุติธรรมและชีวิตของจอห์น รอลส์**. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร: วิคตอรี.

สันฐิตา กานจนพันธุ์. (2554). **ความคิดสีเขียว วาทกรรมและการเคลื่อนไหว**. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณแม่ห้วน เอ่งฉ้วน (จี๊เจือ) อายุ 72 ปี. (2552). วันพฤหัสบดีที่ 2 กรกฎาคม 2552 ณ สำนักสงฆ์ทุ่งสาคร.

อรรรรณ เจริญฤทธิ. (2554). **รายงานการพัฒนาตำบล (Tambon Development Report TDR) ตำบลปกาสัย อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่**. เอกสารอัดสำเนา.

ภาษาอังกฤษ

Berkes, F. (1999). **Sacred Ecology: Traditional Ecological Knowledge Management**. Philadelphia and London: Taylor and Francis.

Sretthachau, C. (2006.) **Thai Baan Research (Villagers' Research): Local Wisdom for Resources Management**. Paper present at Case Study for Empowerment and Democratisation High Level Panel, 4th World Water Forum, Mexico City, March 16-22, 2006.